

Atėjo šviesa į pasaulį, bet žmonės labiau mylėjo tamsą nei šviesą, nes jų darbai buvo pikti /Jn 3,19/

2015 m. vasaris Vilniaus ev. reformatų parapijos tarybos informacinis leidinys Nr. 2 (151)

Leidžiamas nuo 1998 m. lapkričio mėn. ISSN 2029-512X

Iš kun. R. Stankevičiaus pamąstymų pamaldose Dubingiuose

Dangūs skelbia Dievo šlovę, dangaus skliautas garsina Jo rankų darbą. Apie tai diena pasakoja dienai ir naktis duoda žinių nakčiai be jokio kalbesio ir be jokių žodžių. Negirdėti jų balso, bet žinia skamba visoje žemėje, jų žodžiai girdėti iki pat pasaulio pakraščių.

Danguose Jis pastatė palapinę saulei. <...> Iš vieno dangaus skliauto galo ji pradeda žygi, o jos kelias veda prie kito galo; nuo jos kaitros pasislėpti niekas negali. (Ps 19,2–5.7)

Šiandien minime Radvilos Juodojo 500 metų gimimo jubiliejų, po kelių mėnesių minėsime ir šio garbaus asmens mirties 450 jubiliejų. Šiam iškiliam ir garbingam Dievo vyrui pagerbti gausu renginių: išleista proginė moneta, pašto ženklas, parengta

paroda „Meilės Tėvynei vestas“, dėmesio laukia kiti minėjimo renginiai, pasipylę straipsniai žiniasklaidoje...

Ir, matyt, visa tai veikia mintijimą netgi skaitant šiandienos skaitinį – devynioliktąją Dovydo psalmę: ji tarsi skirta būtent šiam didžiavryiui pagarbinti – ...*dangaus skliautas garsina jo rankų darbą, ... žinia skamba visoje žemėje, jų žodžiai girdėti iki pat pasaulio pakraščių...*“. Taip norėtusi pagarbinti ir šį didį žmogų, ir aišku, kitus didvyrius – Reformatų Bažnyčios rėmėjus, kuratorius, puoselėtojus, taigi ir mūsų protėvius. Gal ir mums tos garbės trupinėlis liktų... Deja, jei tokias dabartines mūsų nuotakas pats Radvila Juodasis matytų, tikriausiai nedelsiant išvaikytų nuo šio nuostabaus Dubingių piliakalnio,

išvartų iš šios bažnyčios, kurios tik pamatai belikę. Jis – Radvila Juodasis – pirmiausia buvo Dievo vyras ir visą garbę atidavė Dangiškajam Tėvui, to troško ir iš savo artimųjų, savo tikėjimo namiškių. Deja, ir tada ne visada to sulaukdavo, o ir dabar nesulauktų.

Ir mums juk pirmučiausia reiktų suprasti ne ką gavome, bet iš kur. Juk Viešpats šį garbingą vyrą mums pasiuntė kaip nuostabų pavyzdį, tikėjimo pavyzdį. Todėl, prisimindami šį žmogų kaip tikėjimo pavyzdį ir kitus, pirmiausiai dėkokime Viešpačiui ir garbinkime Dievą už Jo nuostabius darbus, už Jo labai įvairias ir reikalingas dovanas mums. Amen.

**Vilniaus reformatų parapijos
klebonas kun. Raimondas
Stankevičius**

Vasario 16-oją

šventėme Laisvės ir Vienybės dieną

Valstybės atkūrimo dienai paminėti skirtos pamaldos

Vasario 15-osios vakare Vilniaus ev. reformatų bažnyčioje vyko šventinės Valstybės atkūrimo dienai paminėti skirtos pamaldos.

Iškilmingas pamaldas laikė gen. superintendantas kun. Tomas Šernas ir Vilniaus parapijos klebonas kun. Raimondas Stankevičius. Taip pat minėjime dalyvavo nemažai garbingų svečių, giedojo Vilniaus reformatų choras „Giesmė“, vadovaujamas Janinos Pamarnackienės.

Pamaldos pradėtos M. Liuterio giesme „Tvirčiausia apsaugos pilis“, kuri neoficialiai vadinama Reformacijos himnu.

Apaštališkąjį tikėjimo išpažinimą paskaitė svečias, Tikėjimo Žodžio Bažnyčios pastorius Darius Širvys. Gen. superintendantas kun. Tomas Šernas susirinkusiems pasakė ho-

miliją apie laisvę, panaudodamas pavyzdį iš Balio Sruogos romano „Dievų miškas“. 1945 metais parašytame kūrinyje atsispindi rašytojo išgyvenimai nacių įsteigtoje Štuthofio koncentracijos stovykloje. Krikščionis metodistus iš Naugarduko tėvą ir sūnų rašytojas paminėjo kaip ypatingą atvejį. Konclageryje kaliniams buvo privaloma nusiimti kepurės prieš esesininkus. Šimtai ir tūkstančiai išrikiuotų kalinių buvo valandų valandas muštruojami, kad jų kepurės vienu metu tą pačią sekundę būtų darniai nutraukiamos nuo galvos. Šiai tvarkai nepakluso tik anuodu – tėvas ir sūnus, nes taip pagerbti esesininkus jiems reiškė Dievo paniekinimą. Taip pat jie griežtai atsisakė dirbti naciams. Ir niekas jų neprivertė. Jie, galima sakyti, buvo

laisvi koncentracijos stovykloje.

Tuomet kyla klausimas – iš kur atsiranda tokia laisvė? Ar iš užsispyrimo, ar išdidumo, ar ribotumo? Kaip jie galėjo taip elgtis beviltiškoje, antižmogiškoje aplinkoje? Tik iš meilės Dievui. Kiekvienam žmogui reikia meilės. Tai yra pirmučiausias asmens poreikis – būti mylimam ir mylėti. Tik iš meilės gali kilti laisvė. Nes laisvė be meilės yra tik savivalė. Jėzaus kryžius yra viską viršijantis atsakymas į kiekvieno žmogaus poreikį būti mylimam, o jau po to eina laisvė.

Kalbėdami apie laisvę, nepamirškime meilės, iš kurios kyla žmogaus noras gyventi ir kažką gero daryti. Būkime atsakingi už savo šalį, valdžią, miestą. Tegu mūsų laisvė kyla iš tos meilės, kuri yra Kristuje, – baigė

*Sveikina policijos kapelionas
kun. Algirdas Toliatas*

pamokslą gen. superintendentas kun. T. Šernas.

Valstybės atkūrimo dienos paminėti skirtose pamaldose dalyvavo ir nemažai svečių. Svečiai iš Ekleziastinės bažnyčios Švedijoje Arne ir Mariane Sjöbergai pasidžiaugė buvimu Lietuvoje ir palinkėjo, jog šie metai mums būtų kupini Dievo palaimos ir ramybės.

Vilniaus miesto meras Artūras Zuokas padėkojo už pakvietimą, jį dėiugina, jog nedidelė evangelikų reformatų bendruomenė yra pastebima Lietuvos viešojoje erdvėje. Pasak šventiniame minėjime dalyvavusio Vrublevskių bibliotekos direktoriaus Sigito Narbuto, reikia džiaugtis bibliotekoje saugoma nemaža dalimi istorinių evangelikų reformatų dokumentų, išlikusių per amžių negandas.

Įkvėptai pasveikinimo kalbą pasakė Lietuvos policijos kapelionas kun. Algirdas Toliatas. Homiliją apie atlidumą, kuris yra būtina žmogaus laisvės dalis ir kurio trūksta mūsų visuomenei, pasakė iš Kauno atvykęs Tikėjimo Žodžio bendrijos vadovas pastorius G. Lukošius. Politikas socialdemokratas S. Povilaitis pasveikino visus susirinkusius su artėjančia Vasario 16-ąja. Sveikinimo žodžius tarė Romos katalikų kun. Darius Trijonis, jis perdavė arkivyskupo metropolito Gintaro Grušo sveikinimą evangelikų reformatų bendruomenei.

Iškilmingos pamaldos baigtos Valstybės himnu ir bendravimu prie arbatos puodelio agapėje.

Viktorija Liauškaitė
Nuotraukos autorės

Mikalojus Radvila Juodasis – Reformatų bažnyčios *Unitas Lithuaniae* įkūrėjas ir globėjas

Minint Mikalojaus Radvilo Juodojo (1515–1565), iškiliosios LDK Renesanso ir Reformacijos epochų asmenybės, Jubiliejų – 500-ąsias gimimo metines.

Radvilų herbas

Kunigaikštis Mikalojus Radvila Juodasis – Reformatų bažnyčios *Unitas Lithuaniae* įkūrėjas ir globėjas – vienas įžymiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų, valstybingumo puoselėtojas, vienas labiausiai apsišvietusių Lietuvos žmonių, gynęs LDK integralumą ir politinį savarankiškumą. Gimė 1515 m. vasario 4 d. Nesvyžiuje, Trakų kašteliono Jono Radvilos ir Onos Kiškaitės šeimoje. Anksti – keturiolikos metų neteko tėvo ir, kaip ir daugelis tų laikų Lietuvos aristokratų, lavinosi karaliaus Žygimanto I Senojo dvare Krokuvoje, augo kartu su Žygimantu Augustu ir pelnė karalaičio draugystę. Žygimantui Augustui tapus Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, M. Radvila Juodasis ėjo įvairias pareigas rūmuose ir valstybėje: 1544 m. buvo paskirtas Lietuvos didžiuoju maršalka, 1550 m. – didžiuoju Lietuvos kancleriu ir 1551 m. – Vilniaus vaivada. Visas šias pareigas garbingai vykdė iki mirties.

Vaivada atsakė už vaivadijos saugumą, buvo pašauktinės bajorų kariuomenės vadas. Kancleris – antras pagal rangą ir svarbiausias LDK vyriausybės narys, faktiškai – aukščiausia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdžia, didžiojo kunigaikščio – tuo metu Žygimanto Augusto – ir Ponų kanceliarijos reikalų tvarkytojas, į kurio pareigas įėjo valstybės įstatymų leidimas ir vykdymas. Per kanclerio rankas plaukė visa valstybinė korespondencija, jam buvo patikėta saugoti didįjį valstybės antspaudą, jo žinioje buvo valstybės archyvas ir Lietuvos metrika. Vilniaus vaivadų ir LDK didikų kanclerių pareigas iki Radvilos Juodojo buvo ėję jo senelis Mikalojus II ir tėvas Jonas Radvila. Po Mikalojaus Juodojo mirties šias aukštas pareigas LDK perėmė pusbrolis Mikalojus Rudasis.

1547 m. iš Šventosios Romos imperatoriaus Mikalojus Radvila Juodasis sykiu su broliu Jonu ir pusbroliu Mikalojumi Radvila Ruduoju gavo kunigaikščių titulus. Mikalojus ir Jonas Radvilos tapo Šventosios Romos Imperijos kunigaikščiais Olykoje ir Nesvyžiuje ir naudojo herbą – aukso lauke buvo pavaizduotas erelis išskėstais sparnais su skydu ant krūtinės.

1548 m. Mikalojus Radvila Juodasis susituokė su Lenkijos kanclerio Kristupo Šydlovieckio (Krzysztof Szydłowiecki) dukterimi Elžbieta. Šeimoje gimė 4 sūnūs (Mikalojus, Albrechtas, Jurgis ir Stanislovas) ir 4 dukterys (Elžbieta, Sofija, Ona ir Kristina). Su šeima daugiausia rezidavo savo dvaruose Vilniuje ir Brastoje.

Mikalojus Radvila Juodasis

Mikalojus Radvila Juodasis buvo iškiliausias Reformacijos globėjas ir rėmėjas. Kaip aukščiausiasis LDK pareigūnas, valstybės reikalais lankydavosi užsienyje, bendravo su Čekijos husitais, buvo susipažinęs su Ulricho Cvinglio ir Jono Kalvino raštais. Šveicarijos reformatorių tikėjimo mokymą stengėsi išplėsti savo gausiuose dvaruose. 1553 m. Breste ir Vilniuje jo rūmuose buvo pradėtos laikyti pamaldos pagal kalvinistinę liturgiją.

Brunonas Bušackis knygoje „Radvila Juodasis“ rašo: *Ne tik savo rezidencijoje Nesvyžiuje, Olykoje, Szidlowiecuose, Tikocine, Brastoje, bet ir visur kitur, kur tik siekė jo galinga ranka, jis steigė kalviniškas parapijas, skyrė reformatų kunigus, aprūpino juos pragyvenimu, statė naujas bažnyčias, nesivaržydamas ir senas katalikiškąsias paversti naujo tikėjimo šventyklomis.* Dvasininkų kvietėsi iš užsienio. Kurį laiką jo dvaruose pamaldas laikė poznanietis Martynas Čekavičius (1532–1613), Mikalojus Vendrigovskis, kurie tapo garsiausiais Radvilos rūmuose įkurtos bažnyčios dvasininkais.

B. Bušackis toliau rašo, kad Radvila, brolio Jono Feraroje gautų kalvinistiškos Reformacijos impulsų paskatintas, jau apie 1550 metus ėmė linkti prie šveicariškosios protestantizmo formos. 1556 m. lenkų Pinčovo sinodui sutikus persikviesti iš Londono Joną Laskį (1499–1560), kuris Rytų Fryzijoje ir ypač Anglijoje kūrė tautines reformuotas Bažnyčias pagal Kalvino mokymą, gavo karaliaus patikinimą, kad Laskis nebus

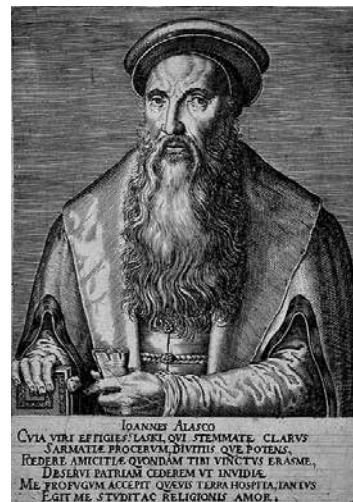
LDK persekiojamas ir galės grįžti. J. Laskis, susitaręs su Simonu Zacijumi, ėmė perorganizuoti reformatų parapijas ne tik griežtai nuo liuteronų atsiribodamas, bet ir varydamas propagandą prieš liuteroniškąjį, mažai nuo katalikybės besiskiriantį, Komunijos supratimą (B. Bušackis. *Radvila Juodasis*. Čikaga, 1977, 162 p.).

Mikalojaus Radvilos Juodojo rezidencijoje Vilniuje, Lukiškėse, 1557 m. buvo sušauktas pirmasis evangelikų reformatų Sinodas, padėjęs pamatus Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčiai *Unitas Lithuaniae*. Pirmuoju naujosios Bažnyčios superintendentu buvo išrinktas Simonas Zacijus, kuris Lietuvos parapijose tarnavo jau dešimtmetį. Tuo metu buvo įkurta ir pirmoji institucinė biblioteka Lietuvoje, priklausiusi Vilniaus evangelikų reformatų Sinodui.

Brunono Bušackio nuomone, „kalvinizmas pademonstravo pasauliui asmeninės atskirų individų aristokratijos galimybę, kuri plaukė ne iš pretenzijų į luominės privilegijas, bet iš orumo, kurį duoda laisva valia užsikrautosios prievolės ir įsipareigojimai, žinant, kad tikrąjį elitą sudaro ne pasyviu paveldėjimu sukaupta statiška būklė, bet čia ir dabar nepaliaujamu aktyvumu dinamiškai įgyjamos, vis naujai atidengiamos vertybės. <...> Reformuotoje Radvilos Bažnyčioje dėl jos sinodinės konstitucijos raudona gija ėjo ir demokratinė jos santvarka, nes jos Sinodas, kuriame dalyvauja, net jame pirmaudami, pasauliečiai, yra tikras demokratinis Bažnyčios parlamentas“ (Ten pat, 100 p.).

Paminėtina, kad Radvila Juodasis 1553 m. Lietuvos Brastoje įkūrė pirmąją nuolat veikusią LDK spaustuvę, kur 1563 m. išleista garsioji Brastos Biblija – Lietuvos ir Lenkijos reformatų parengtas viso Šventojo Rašto vertimas į lenkų kalbą – pirmoji Biblijos vertimo į vieną iš šnekamųjų kalbų publikacija Lietuvoje ir Lenkijoje. Šią spaustuvę Mikalojaus Radvilos Juodojo sūnus, 1567 m. sugrįžęs į katalikybę ir tapęs uoliu katalikų rėmėju bei gynėju, 1575 m. perkėlė iš Brastos į Vilnių ir pavedė administruoti jėzuitams.

Mikalojus Radvila Juodasis

Jonas Laskis

spaustuvę buvo įsteigęs ir Nesvyžiuje bei buvo sukaupęs ten turtingą biblioteką. Nesvyžiaus spaustuvėje buvo spausdinamos religinės knygos, kurias vertė į gudų kalbą ir rengė spaudai vėliau išgarsėjęs arijonas Simonas Budnas.

Popiežius Paulius IV, pabūgęs Reformacijos sėkmės LDK, 1555 m. siuntė į Vilnių savo nuncijų, Veronos ir Bergamo vyskupą Aloyzijų Lippomaną, kad įtikintų karalių Žygimantą Augustą imtis priemonių prieš eretikų įsigalėjimą: įkurti inkviziciją, suimti ir nubausti mirties bausme protestantų vadus. Karaliui pasibaisėjus ir atmetus nuncijaus siūlymus, minėtasis vyskupas dar bandė sukiršinti dvasininkus. Bajorijai pasipriešinus, Lippomanas spruko į Varšuvą ir iš ten parašė laišką Mikalojui Radvilai Juodajam, kuriame išreiškė didžiulį susirūpinimą kanclerio, vaivados, kaip didžiausio eretiko, sielos išganymu. Į nuncijaus laišką M. Radvila parašė viešą atsakymą, datuotą 1556 m. rugsėjo 1 d. Šių dviejų laiškų pagrindu 1556 m. Petras Paulius Vergerijus parengė ir Karaliaučiuje išleido M. Radvilos Juodojo „Du laiškai...“ – Tikėjimo išpažinimą, kuris Romos katalikų Bažnyčios buvo įtrauktas į pirmąjį visuotinį *Draudžiamų knygų sąrašą*. (Ši knyga „Du laiškai: popiežiaus nuncijaus Luigi Lippomano ir kunigaikščio Mikalojaus Radvilo Juodojo polemika (1556 m)“ yra išversta į lietuvių kalbą ir šių metų vasario 21 d. Knygų mugėje buvo pristatyta visuomenei. Pristatyme dalyvavo vertėja Dalia Dilytė, kny-

„Dviejų laiškų“ sudarytojas
ir leidėjas Petras Paulius
Vergerijus

gos sumanytoja ir sudarytoja Dainora Pociūtė-Abukevičienė). Vergerijus iki mirties palaikė artimus ryšius su M. Radvila Juoduoju, 1564–1565 m. globojo Tiubingene studijavusį jo sūnų Našlaitėlį.

„Du laiškai...“ išgarsino Radvilą Juodąjį Europoje kaip LDK Reformacijos pradininką ir nepriklausomos LDK protestantų Bažnyčios įkūrėją. Savo atsakyme A. Lippomanui Radvila Juodasis viešai atsisakė būti katalikų Bažnyčios nariu, pavadino ją blogio įsikūnijimu ir paskelbė įkuriąs naują tikrą krikščionių Bažnyčią: *Mano altorius anaip tol nėra [...] šventvagiškas, bet iš tiesų šventas ir krikščioniškas, ne išniekintas popiežiškos bedievytės ar stabmeldystės, o papuoštas Kristaus ir apaštalių nuostatų. Pagaliau jis paskirtas ne Romos ar Loreto Marijai, jūsų mediniams dievams ir dievybėms, iš esmės – Delfų velniams, o pastatytas ir pašvęstas amžinajam ir gyvajam mūsų Dievui.*

1558 m. M. Radvila Juodasis savo rūmuose Vilniuje reformatų jaunuomenei įsteigė mokyklą. Nors istorinių duomenų išlikę nedaug, istorikai teigia, kad bent tris kartus bandyta šią mokyklą performuoti į aukštesniojo ir aukščiausio lygio švietimo įstaigą. Yra žinių, kad jis savo testamente dalį turto užrašė mokyklai ir jos plėtrai. Istoriografijoje užfiksuota, kad katalikų vyskupas Valerijonas Protasevičius disponavo informacija apie šio testamento turinį ir nerimas dėl protestantų planų plėsti mokyklą sostinėje pastūmėjo jį imtis aktyvių iniciatyvų steigiant

alternatyvią katalikiškąją švietimo instituciją – universitetą.

Radvila Juodasis, faktinis LDK valdovas, net ir būdamas nepaprastai užsiėmęs valstybės reikalais, rasdavo laiko rūpintis ir naujai įkurta Bažnyčia. 1561 m. jis išsiuntė kunigą Martyną Čechavičių Ženevon pas Šveicarijos reformatorius Kalviną ir Bulingerį, pavesdamas jam geriau susipažinti su evangeliškojo tikėjimo dvasia, liturgija ir institucijomis. Kunigaikštis norėjo išsiaiškinti, ar nėra kur geresnė, tikslingesnė liturgija ar sinodinė tvarka. Tam tikslui jis susirašinėjo su garsiausiu reformatoriumi Jonu Kalvinu, kuris negailėjo kritikos ir patarimų nepriimti ir negloboti anabaptistų, antitrinitorių Blandratos, Stankaros ir kt. Tačiau M. Radvila laikėsi savų pozicijų ir tikėjosi ant tikėjimo laisvės ir tolerancijos pamatų įkurti tautinę nuo nieko nepriklausomą Bažnyčią.

Mikalojus Radvila Juodasis buvo nepailstamas Lietuvos valstybės gynėjas, tolerancijos kitoms konfesijoms LDK įtvirtintojas. Globojo socinistus, arijonus, anabaptistus ir leido jiems savo valdose šaukti savus Sinodus. Jo iniciatyva ir pastangomis 1563 m. Vilniaus seime buvo priimta garsioji *Religinės laisvės privilegija*, tolygi angliškai *Magna Charta Libertatum*, užtikrinusi visoms religijoms lygias teises ir laisvę išpažinti bet kurią religiją ir ją skelbti, protestantų bei stačiatikių bajorų teisės ir privilegijos sulyintos su katalikų bajorų. Jo, kaip įtakingo ir artimo karaliui Žygimantui Augustui asmens, dėka per Seimą, Senatą buvo siekiama įtvirtinti Reformacijos laimėjimus be kruvinų vidaus

karų ir įtampos.

Dr. Deimanto Karvelio nuomone, Radvila Juodasis buvo ne tik Bažnyčios reformatorius, iš visų Reformacijos srovių mėginęs paimti visą, kas geriausia savo valdose, bet jo vizija, matyt, buvo pakreipti Lietuvą šveicarišku, vokišku, gal skandinavišku keliu. Tą tikriausiai turėjo omenyje pasaulinio lygio kultūrologas Vytautas Kavolis, viename savo tekstų parašęs, kad *1565 metais Lietuvos ateitis dar galėjo kitaip susiklostyti. Tačiau po Radvilos Juodojo mirties nebeatsirado socialinių jėgų jį pakeisti. Tai buvo paskutinis karas, kai Lietuva galėjo tapti svarbi pasauliui.*

Radvilos Juodojo politinės sėkmės zenitas – 1562 m. kovo 5 d. prisaikdintas Rygoje hercogas Gothardas Žygimanto Augusto vasalu, Livonija pajungta LDK. Taip buvo užbaigta 250 metų trukusi kova su kalavijuočiais: pasidavė Rygos arkivyskupas, riteriai, Rygos miestas.

1562 metais, būdamas tik 47-erių, Radvila Juodasis tapo našliu. Jo žmona Elžbieta iš Šydlovieckių mirė 1562 m. gegužės 20 d., palikdama keturis sūnus ir keturias dukteris, kurių vyriausiam Mikalojui Kristupui (pramintas Našlaitėliu) tebuvo trylika metų, o mažiausiajai dukrelei – Kristinai – pusantrų.

Tuo metu Mikalojus Radvila Juodasis buvo savo galybės ir didybės apogėjuje. B. Bušackis, pasitelkęs tų metų amžininkų aprašymus ir užsiliokusias litografijas, Radvilos išvaizdą apibūdina taip: *aukšto ūgio, laibas, riteriškai atletiškas, išdidžios laikysenos vyras. Jo pailgas, išblyškęs,*

Nesvyžius

bet tamsios juodbruvio odos veidas su siaura kakta ir ilga juoda barzda turėjo sužavėti kiekvieną, kas tik su juo susidurdavo. Jis buvo mažakalbis ir ramus. Išorinius ispanų grando požymius jungė savyje su nordiško vikingo vidiniu santūrumu...

Kunigaikštis Radvila antrą kartą nevedė, nors buvo ketinimų ir noro susigiminiuoti su Mecklenburgo kunigaikščiais. Netrukus po žmonos mirties M. Radvila pradėjo sirginėti, jį ėmė kamuoti podagra.

Mirė Mikalojus Radvila Juodasis 1565 m. gegužės 28 d. Vilniuje. Buvo palaidotas savo rūmų Vilniuje bažnyčios rūsyje, kaip prašė savo testamente, greta prieš tris metus mirusios žmonos.

Savo mažamečių vaikų globą testamente, surašytame kelios dienos prieš mirtį, paliko Lenkijos karaliui ir LDK didžiajam kunigaikščiui Žygimantui Augustui bei kitiems didikams protestantams. O savo šešiolikmečiui sūnui Našlaitėliui 1565 metais laiške Radvila Juodasis priskė neįsukti iš tikro tikėjimo: „*Aš išpažįstu tau, mielas mano sūnau, kad aš tavo garsių protėvių pasirūpinimu ir mano paties triūsu surinkau gana didelį turtą ir nusipelniau didelę garbę ir visuotiną tautos pagarbą. Ir tau davus gyvenimą, kad tu tą visą man pasimirus paveldėtumei, aš labai džiaugiuos, kad tave matau dabar šitame amžiuje. Bet niekadose mano širdis nesilinksmo daugiau ir mano siela nejautė didesnio džiaugsmo kaip dabar, kai aš regiu tave šitoje vietoje, kai girdžiu iš tavo burnos švenčiausio krikščioniško tikėjimo išpažinimą ir pamatysiu kaip tu savo burna priimsi tuos ženklus, kuriais Viešpats savo ištikimiesiems davė stiprią amžino išganymo viltį. Nes tai, mielas sūnau, yra tikrai gera, kas mus amžinu ryšiu su Dievu suriša, mūsų širdis dangaus gyventojų meile sušildo ir veda į aną amžino gyvenimo paveldėjimą. Kas tik mūsų žemiškoms gyvenimo ištaigoms tarnauja, tas pranyksta, todėl, mielas sūnau, nuo šitų žemiškų dalykų atkreipk savo sielą į dangiškuosius dalykus. Šitame dievotume, šitame gryname tikėjime, kuriam aš tave su didžiu uolumu užauginau ir Bažnyčiai atiduodu, praleisk visą savo gyvenimą. Tada*

tave Dievas palaimins ir tu patirsi amžiną laimę.“

Bet, deja, 1567 m. balandžio 18 d. Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis grįžo į katalikybę, kitas sūnus – Jurgis tapo net pirmuoju lietuviu kardinolu (1586).

Kardinolui Jurgiui Radvilai ėmus valdyti Juodojo rūmus, tėvų karstai iš ten buvo iškelti, vėliau perlaidoti Dubingių reformatų bažnyčios rūsyje, kur 1557–1620 m. buvo laidojami reformatų tikėjimo Radvilos. Lenkijos archyvuose yra išlikęs Kristupo II Radvilos dvarišio laiškas, kuriame rašoma, kad 1627 m. šaltą vasario naktį slapta dvejų sunkiais karstais pakrautos rogės pajudėjo iš Vilniaus Dubingių link.

Per 1655–1665 metų karą Dubingių pilis ir bažnyčia buvo apiplėšta, sugriauta, palaidojimai išniekinti Maskvos kariuomenės. Po šio karo Radvilų palaikai buvo surinkti ir garbingai vėl palaidoti.

Šiaurės karui tarp Rusijos ir Švedijos (1700–1721) prasidėjus, bijant naujo išniekinimo, sarkofagai su kunigaikščių palaikais vėl buvo slepiami. 1734 m. Radvilų palikuo-nis Mykolas Kazimieras atvykęs į Dubingius visur jų ieškojo, bet nebesurado. Palaikai buvo rasti tik 2004 metų archeologinių kasinėjimų metu. Antropologų, istorikų, menotyrininkų ir archeologų bendromis pastangomis palaikai buvo identifikuoti ir 2009 m. iškilmingai perlaidoti Dubingiuose, reformatų bažnyčios vietoje įrengtame Radvilų panteone.

Kunigaikščio Mikalojaus Radvilos Juodojo, jo žmonos Elžbietos Šydlovieckos ir kitų artimųjų palaikai dabar ilsisi Mikalojaus Rudojo vaikiaičio Jonušo VI Radvilos statytos buvusios bažnyčios požemiuose.

**D. Gudliauskienė,
Pasinaudota:**

**Brunonas Bušackis. Radvila
Juodasis. Čikaga, 1977.**

**Jokūbas Kregždė. Reformacija
Lietuvoje. Čikaga, 1980.**

**Kunigaikščių Radvilų istorija ir
atradimai. Vilnius, 2009**

**Du laiškai: popiežiaus nuncijaus
Luigi Lippomano ir kunigaikščio
Mikalojaus Radvilo Juodojo
polemika (1556). Vilnius, 2015.**

Iš Mikalojaus Radvilos

„Idant būtų aiškiau, išdėstysiu tai, kas, kaip Gerbiamoji Tavo Valdystė rašo, sukėlė Jai sielvartą. Juk ji taip sako: „*Mat jie kalbėjo, kad Vilniaus vaivada esąs šios karalystės eretikų vadas, prie jo, tarytum į prieglobsčio buveinę, subėgą visi šie pragaištingi naujovinėinkai, kad jis pats namuose ir visur, kur tik klesti jo valdžia ir galia, pastatęs šventvagystės altorių, prieštaraujantį dievotumo altoriui, ir pražūties katedrą, prieštaraujančią teisybės katedrai, kad jis ne tik palaikąs abi Komunijos rūšis, bet ir pirmiausia įsivedęs į savo rūmus, kad penįs tuos, kurie sėja šiuos naujus piktžodžiavimus, prisileidžiąs melagius pamokslininkus, kurie griaua Dievo Bažnyčią. Eretikų knygpalaikes ne tik skaitąs, bet ir kitiems kaišiojąs skaityti ir rūpinąsis spausdinti. Švenčiausiąją Eucharistiją pravardžiuojąs stabmeldyste. Pateikė nemažus to dalyko įrodymus: Prakilniausioji Tavo Valdystė, su Karališkąja Didenybe karaliumi būdama bažnyčioje, niekada nepakelianti veido per Švenčiausiojo Kūno ir Kraujo pakylėjimą, bet arba susimąsčiusi panarinanti galvą arba apsimetanti skaitanti iš svetur atsiųstus laiškus. Romos Bažnyčiai Ji neteikianti pirmenybės prieš visas kitas bažnyčias ir popiežiaus nelaikanti Kristaus vietininku. Sakė, jog Ji mananti, kad maldos už mirusius yra tuščias daiktas, nesą kitos skaistyklos, tik Kristaus kraujas. Kunigai turį būti vedę, o pamaldos skelbtinos gimtąja kalba. Pranešė ir daug kitų baisių dalykų.*“

Tai didelis ir netvarkingas chaosas daugelio nepaprastai sunkių ginčytinų klausimų, kuriuos Bažnyčia kada nors yra turėjusi. Norint man į juos atsakyti taip, kaip reikalauja jų išdėstymo metodika, iš-eitų milžiniškos apimties veikalas, gerokai peržengčiau savo nusibrėžtą trumpumo nuostatą ir vis tiek nepasiečiau to, ką dalykas verčia sudėlioti. Mat, kaip minėjau, esu rūmų žmogus, labiau atsidėjęs karybai ir teisėtvarkai, negu teologijos studijoms. Bet kadangi šiaip ar taip esu krikščionis, nepaisydamas to, kad apie šį dalyką esama aibių aibės nepaprastai puikių mūsų laikų rašytojų rimtų ir plačių traktatų, nutariau ginčytis ne dėl visko, o išdėstyti ir pareikšti savo nuomonę tik dėl atskirų principų.

Taigi prisipažįstu, kad esu ir būsiu

Juodojo atsakymo Romos popiežiaus nuncijui Aloyzijui Lippomanui

bičiulis, o ne vadas tų, kuriuos Gerbiamoji Tavo Valdystė, siekdama įžeisti, iš neapykantos ir nesantūrumo vadina eretikais, noriai sekdamas dievotu Didžiojo imperatoriaus Konstantino pavyzdžiu. Jis nelaikė negarbe prisipažinti esąs bendradarbis tų, kurie dalyvavo Nikėjos susirinkime. Nenusimenu, kad mane eretiku vadina tas, kuris būdamas popiežininkas ir Romos sėbras, yra ne kas kitas, o grynas eretikas. Esu tikrai ir tvirtai įsitikinęs, jog **tikrasis krikščionių tikėjimas yra tik tas, kuris šios šlykščiausios ir prakeiktinos Babilono paleistuvės, Šventąjį sostą, kaip Kristus buvo išpranašavęs, užimančios nusikalstamai, yra vadinamas erezija.** Dabar jūsų romietiško užsiėmimo vardas, kadaise su didžiausia godone garbintas, nuslydo į tokią vietą, kad nereikia didesnio buvimo eretiku ženklo, kaip buvimas romiečiu ar popiežininku. Jei, priešingai, man turėti reikalų su tokiais žmonėmis yra krikščioniška ir evangeliška, tokie žmonės traukia mane į draugystę, artimumą, bičiulystę, tokių žmonių sambūrį pas save aš ne tik pakenčiu, bet ir karštai jo trokštu, tai eretiko pavadinimu nepaveiksi, jog neleisčiau ar nelaikyčiau didžiausia garbe man, kad atvirai ir viešai visų tai būtų skelbiama.

Mano altorius anaip tol nėra, kaip Gerbiamoji Tavo Valdystė mano, šventvagiškas, bet iš tiesų šventas ir krikščioniškas, ne išniekintas popiežiškos bedievytės ar stabmeldystės, o papuoštas Kristaus ir apaštalų nuostatų. Pagaliau jis paskirtas ne Romos ar Loreto Marijai, jūsų mediniams dievams ir dievybėms, iš esmės – Delfų velniams, o pastatytas ir pašvęstas amžinajam ir gyvajam mūsų Dievui. Jį, apvalytą nuo visų Romos prietaringumo išmonių, stabų ir pažeminimo ženklų, patvarkiau naudoti ne nuodėmių apvalymui, ne kerėtojiškam akių dūmimui ar prakeikimo vertoms giesmelėms, bet paties Viešpaties Vakarienės pakartojimui ir priminimui. Išmečiau iš jo jūsų paausiuotus ir pasidabruotus dievus, visų pasišlykštėjimo lydetinus stabus, kuriuos garbino pagony, grąžinau tai, ką jūs buvote pavogę, atstačiau tai, ką šventvagiškai buvote išniekinę ir norėjau, kad vienintelio Viešpaties Vakarienės stalias būtų tyras, nesuterštas, nesuteptas jokio nusikaltimo. Juk ir senuosius savo stalus, kaip rašo Ignacijus, Jis vadino altoriais ir aukurais, nes prie jų liejosi maldos ir vyko duonos ir vyno dalijimas.

Turiu teisybės, o ne pražūties katedrą, kurioje skamba ne jūsų pasakojimai ir pramanai, visos Kristaus Bažnyčios didžiausia pragaištis, ne Skoto, ne Eko, ne Kochlėjaus, ne Vicelijaus, ne Pigijaus ar kurios nors iš jūsų bulių piktadariški ir nelabi žodžiai, bet aidi paties gyvojo Dievo tikras ir nekintamas Žodis, perduotas per pranašus, Kristų ir Bažnyčios apaštalus, neapkabinėtas jokiais žmonių nuostatų blizgučiais, ir jo yra mokoma didžiai religingai. Manau, kad be jo suvis nėra nieko, kuo galima būtų tikėti, ypač kad tai negali nebūti labai rizikinga, kaip rašo Šventas Chrizostomas Pradžios knygai skirtuose pamoksluose: „Esu įsitikinęs, kad netikėjimas tuo, kas išdėstyta Šventajame Rašte, kai kurių savo nuomone paremtų dalykų įterpimas kelia nepaprastai daug pavojų išdrįstantiems tai padaryti.“

Gerbiamoji Tavo Valdystė nežino, kad abiejų rūšių Ko-

munijos atžvilgiu laikausi Kristaus ir apaštalų nurodymų ir to Švenčiausiojo Sakramento ir vieną, ir kitą rūšį priimti esu paskatintas paties Palikėjo, kuris mums šį testamentą išdėstė, sakydamas taip: „Kas valgys mano kūną ir gers mano kraują, nemirs per amžius“ (Ioann. 11, 26.). Ir Šventas Paulius laiške korintiečiams sako: „Aš tai gavau iš Viešpaties ir perdaviau jums.“ (1 Cor. 11, 23.). Mane sustiprina tiek daugelio žymiausių mokytojų vyrų, labiausiai Augustino, Jeronimo, Ambraziejaus ir Chrizostomo nemigloti liudijimai, tiek popiežiaus Gelazijaus dekretas, ir atmintinas, ir vertas labai uolaus apsvaistymo.

Jis sako: „Sužinojome, kad kai kurie žmonės, suvalgę tik Šventąjį kūno dalelę, susilaiko nuo Šventojo kraujo taurės. Kadangi nežinau, su koku prietaru jie yra mokomi susisaisyti, tai, be abejo, tegul arba visą auką priima, arba tegu bus atribojami ne nuo visos, kadangi vieno ir to paties slėpinio dalijimas dalimis negali įvykti be didelės šventvagystės.“ Skirdamas savo parašytus žodžius kai kuriems vyskupams, jis nurodo atskirti nuo Bažnyčios visus, kurie priėmę Kristaus kūną, susilaiko nuo taurės Komunijos. Panašiai nurodo ir popiežius Julijus Egipto vyskupams: „*Tas dalykas, kad pamirkyta Eucharistija dalijama žmonėms kaip Komunijos papildymas, – sako jis, – nesiremia liudijimu Evangelijos, kur apaštalamis Jis pavedė savo kūną ir kraują. Juk minima, kad atskirai buvo pavesta duona ir atskirai taurė.*“ Galėčiau priminti ir daugelį kitų teiginių. Taigi, idant nebūčiau prakeiktas ir nekenčiamas dėl siaubingos ir nusikalstamos šventvagystės, jei atsisakyčiau antrosios rūšies Komunijos, nesileisiu palenkiamas ir patraukiamas į kitą pusę.

Taigi priimu abi rūšis ir kiekvieną kartą jas priimdamas iš tiesų jaučiuosi sustiprėjęs ir gyvenęs, anot to Augustino pasakymo: „Tie, kurie valgo ir geria Kristų, valgo ir geria gyvybę. Mat Jo valgymas teikia stiprumo, Jo gėrimas teikia gyvybės.“ Tyresnės visų laikų Bažnyčios visada išlaikė šį Sakramentą nepadalytą. Tik neseniai popiežiai su savo prakeiktina mitromis pasipuošusių tarnų kolegija paveržė antrąjį Sakramentą iš pasauliečių. Pirmiausia jį atėmė 1515 metais nuo pasaulio Atpirkimo įvykęs Konstancos susirinkimas. Bazelio susirinkimas, priverstas daugelio ilgų įrodinėjimų, prieštaraujančių šiam nepakenčiamam ir begėdiškam nutarimui, leido bohemams (čekams – „V.r.ž.“past.) priimti abi rūšis.

Iš to aiškų aiškiausiai galima nustatyti, kad visi tie, kurie arba patys nepriima abiejų rūšių Sakramento, arba kitiems draudžia priimti iš popiežiaus ekskomunikacijos baimės, yra ne kas kita, kaip tikri prakeiktieji, tikri antikristai, tikros šėtono kūno dalys, vagys ir pagaliau tokio švento dalyko, visiems krikščionims be skirtumo iš paties Jėzaus Kristaus, mūsų Atpirkėjo ir Išganytojo malonės duoto, tikri piktadariai >.

Rašyta Vilniuje, 1556 nuo Mergelės gimdymo metų rug-sėjo pirmąją.

Gerbiama jai Tavo Valdystei nepaprastai atsidavęs
Mikalojus Radvila pasirašė savo ranka

*Išversta Dalios Dilytės,
Iš Du laišakai: popiežiaus nuncijaus Luigi Lippomano ir kunigaikščio
Mikalojaus Radvilo Juodojo polemika (1556). Vilnius, 2015.*

Mikalojaus Radvilos Juodojo minėjimas Dubingiuose

Dauguma iš mūsų esame įpratę Dubingiuose lankytis vasarą minint Valstybės dieną, dar ir rudenį, kuomet čia vyksta paskutinė metų kapinių šventė. Šiemet gi ant apsnigto Dubingių piliakalnio kopėme pačiame viduriemyje – vasario 7 dieną čia minėtos Mikalojaus Radvilos Juodojo 500-osios gimimo metinės.

Šis iškilus kunigaikštis kartu su savo artimaisiais amžinajam poilsui atgulė Dubingių piliakalnyje. Evangelikų reformatų bažnyčios vietoje Dubingių miestelio gyventojai kartu su evangelikais reformatais pagerbė Radvilas. Vilniaus ev. reformatų parapijos

klebonas kun. Raimondas Stankevičius minėjimo pamaldose sakė: *Tas vyras, apie kurį dažniausiai kalbame, kaip didelių turtų valdytoją, karo vyrą, pirmiausia buvo Dievo kūriny, kaip ir mes visi. Manau, jis norėtų, jog jam teikiama garbė dėl svarbaus indėlio į valstybės gyvenimą, pirmiausia tektų Dievui. Ir šiandien čia, prisimindami Radvilų giminės vyrus ir moteris, pirmiausia dėkokime Viešpačiui už tai, kad jie buvo.*

Po pamaldų vyko trumpa ekskursija po buvusių ant Dubingių piliakalnio Radvilų rūmų vietą, tiksliau – jų griuvėsių puikią ekspoziciją.

Režisierė Ramunė Rakauskaitė

Vėliau visi skubėjo į Asvejos regioninio parko Lankytojų centrą, kur demonstruotas režisierės Ramunės Rakauskaitės filmas „Radviliada“. Tai 2014 metais sukurtas lietuviškas filmas, kuriame susitinka dabartis ir viduramžių didikų Lietuva bei atgyja Ula – lietuviškasis Spartos mūšis. Pasibaigus filmui jo režisierė buvo apipilta klausimais ir pagiriamaisiais žodžiais.

Joks ev. reformatų renginys neįsivaizduojamas be agapės, kuria ir baigėsi Mikalojui Radvilai Juodajam skirtas minėjimas Dubingiuose.

Viktorija Liauškaitė
Gedimino Žemlėckio nuotraukos

MIKALOJAUS RADVILOS JUODOJO 500-OSIOS GIMIMO METINĖMS ŠALYJE:

IŠLEISTA MONETA

Mikalojaus Radvilos Juodojo 500-osioms gimimo metinėms Lietuvos bankas išleido 20 Eurų vertės monetą. Jos autorius dailininkas Rytas Jonas Belevičius.

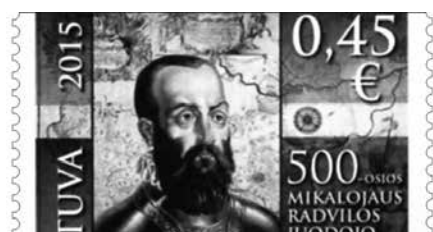
Monetos briaunoje užrašyta *ŠTAI GIMINĖ, KURIA SUSVYRAVUSI RĖMĖS TĖVYNĖ.*

Monetos averse pavaizduotas stilizuotas Vytis, reverse – LDK maršalkos, kanclerio, Vilniaus vaivados kunigaikščio Mikalojaus Radvilos Juodojo portretas, šalia – Radvilų giminės herbas.

IŠLEISTAS PAŠTO ŽENKLAS

Lietuvos paštas pagerbė iškilų šalies didiką Mikalojų Radvilą Juodąjį išleisdamas pašto ženklą. 45 euro centų vertės pašto ženkle dailininko Domantas Vildžiūnas pavaizdavo kunigaikštį fone istorinio LDK žemėlapiu.

Mikalojui Radvilai Juodajam skirtos monetos sutiktuvės Radvilų rūmuose

Lietuvos bankas į apyvertą išleido 20 eurų vertės proginę sidabro monetą, skirtą 500-osioms Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) kanclerio, Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilos Juodojo gimimo metinėms pažymėti.

Vasario 4-oji monetos išleidimui pasirinkta neatsitiktinai – būtent šią dieną 1515 m. Nesvyžiuje gimė Mikalojus Radvila Juodasis. *Tai pirmoji Lietuvos banko išleista kolekcinė eurų sidabro moneta. Tęsiame tradiciją lietuviškose monetose įamžinti įžymius žmones, nusipelnčius mūsų valstybei. Numatomų išleisti naujų monetų tematika bus įvairi, – sakė Lietuvos banko valdybos narys Marius Jurgilas.*

Mikalojui Radvilai Juodajam skirtą monetą sukūrė dailininkas Rytas Jonas Belevičius, jos 3 tūkst. egzempliorių nukaldino Lietuvos monetų kalykla. Monetos reverse meninėmis priemonėmis pavaizduotas Mikalojaus Radvilos Juodojo portretas, šalia – Radvilų giminės herbas, viršuje puslankiu užrašyta: Mikalojus Radvila Juodasis, 500. Averso centre – stilizuotas Vytis skyde, monetą ratu juosia puošybos elementų pynė. Monetos briaunoje užrašas: Štai giminė, kuria susvyravusi rėmė Tėvynė. Tai žodžiai apie Radvilą iš garsaus XVII a. Lietuvos poeto Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kūrinio „Vestuvinės idilijos šviesiausiajam kunigaikščiui“. 20 eurų moneta nukaldinta iš 925 prabos sidabro.

Proginės monetos sutiktuvėse Radvilų rūmuose dalyvavusi profesorė, viena geriausių Radviliados tyrinėtojų Lietuvoje Raimonda Ragauskienė kalbėjo: *Mikalojus Radvila Juodasis buvo viena iškiliausių tų metų asmenybių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir jo atlikti darbai pralenkė amžininkus. Dvi iškiliausios XVI amžiaus asmenybės buvo Albertas Goštautas ir Mikalojus Radvila Juodasis. Apie pastarojo gyvenimą, veiklą ir nuopelnus mūsų valstybei galbūt nepelnytai žinome per mažai. Radvila didžiąją savo gyvenimo dalį praleido*

Dailininkas Rytas Jonas Belevičius

ne kur kitur, o Vilniuje. Didikai buvo labai svarbus valstybės likimas ir jis užėmė aukščiausias LDK – Vilniaus vaivados bei LDK kanclerio – pareigas, be to, jis išsaugojo didžiąją (žemės) maršalkystę. 1550–1560 m. didikas buvo pagrindinis LDK vidaus ir užsienio politikos formuotojas, svarbiausias Žygimanto Augusto patarėjas. Išvykdamas iš LDK į Lenkiją, valdovas ne kartą Radvilai pavedė valdyti Lietuvą.

Pasak profesorės, pagrindinis Mikalojaus Radvilos Juodojo gyvenimo siekis ir moto buvo LDK nepriklausomybės išsaugojimas. *Drįsčiau teigti, jeigu ne Radvilos ankstyva mirtis, tai šiandien nekalbėtume apie Liublino sąjungą arba tokia sąjunga būtų gerokai palankesnė Lietuvai, – tęsė mokslininkė. Jis buvo ir aktyvus Reformacijos lyderis Lietuvoje. 1553 m. gruodžio 2 d. Mikalojaus Radvilos Juodojo dvare Lukiškėse, Vilniaus priemiestyje, įvyko pirmosios evangelikų pamaldos pagal šveicarišką – reformuotą katalikišką liturgiją.*

Ji taip pat paminėjo 1564 metus, kuomet Mikalojus Radvila Juodasis, išleisdamas į Vakarų Europos universitetus studijuoti savo sūnų Našlaitėlį, jam įteikė medalioną. Vienoje jo pusėje pavaizduotas Žygimanto Augusto portretas, kitoje – Vytis. Radvila Juodasis tuomet jam taręs: *Sūnau, nuvykęs į Europą visiems rodyk šį medalioną ir tark Lietuvos vardą.*

Kiekviena Europos Sąjungos valstybė narė, kurios valiuta yra euras, turi teisę kaldinti kolekcinės eurų monetas, savo nuožiūra pasirinkdama nominalą, metalą ir kitas ypatybes. Šios monetos turi reikšmingai skirtis nuo apyvartinių monetų bent dviem iš šių trijų požymių: spalva, skersmeniu ar svoriu. Tokios monetos yra mokėjimo priemonė tik jas išleidusioje šalyje, skirtingai nei apyvartinės ir proginės eurų monetos, galiojančios visoje euro zonoje.

Viktorija Liauškaitė

Viktorijos Liauškaitės ir Gedimino Zemlicko nuotraukos

Mikalojaus Radvilos Juodojo jubiliejui skirta paroda

2015 m. vasario 5 d. LMA Vrublevskių bibliotekoje atidaryta paroda „Meilės Tėvynei vestas: Mikalojus Radvila Juodasis (1515–1565)“, skirta garsaus Lietuvos valstybės kūrėjo ir gynėjo Mikalojaus Radvilos Juodojo 500 metų jubiliejui paminėti.

Renginyje dalyvavo istorikas doc. dr. Deimantas Karvelis, LMA Vrublevskių bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas, viena iš parodos rengėjų – LMA Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriaus bibliografė Violeta Radvilienė. Parodos atidarymo metu monetą, skirtą Mikalojui Radvilai Juodajam, pristatė Lietuvos banko Grynųjų pinigų tarnybos direktorius, Pinigų kūrimo komisijos pirmininkas Alis Jaramaitis. Vienas iš atidaryme kalbėjusių prelegentų siūlė parodos pavadinimą perfrazuoti: Tėvynės meilės VERTAS, nes visas kunigaikščio Mikalojaus Juodojo gyvenimas, veikla buvo skirta Tėvynei – Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. Šiais metais mes – tos šalies palikuonys, ainiai – lietuviai, lenkai, baltarusiai su didžiuliu dėkingumu ir pagarba prisimename ir minime šį garbų Vyrą Jo 500 metų gimimo ir 450 metų mirimo jubiliejų progą. Jo įkurta Lietuvos reformatų Bažnyčia, pergyvenusi pakylimus ir sunkumus, gyvuoja ir šiandien.

Baltarusijos reformatai, save kildinantys iš tos pačios Mikalojaus Radvilos Juodojo įkurtos Bažnyčios, taip pat nugalėdami pasaulio siunčiamus išmėginimus, stengiasi išsilaikyti ortodoksų apsuptyje.

*Vilniaus ev. reformatų Sinodo
archyvo ekslibris*

Parodos metu lankytojams pristatyti XVI a. unikalūs dokumentai, saugomi Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių ir Rankraščių skyriuose. Tai – teismų sprendimai, patvirtinti Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilos Juodojo antspaudu, autentiškas karaliaus Žygimanto Augusto raštas, Vilniaus evangelikų reformatų sinodo protokolų knyga. Šalia minėtųjų rašytinių dokumentų eksponuojami P. Vergerijaus parengtas ir 1556 m. Karaliaučiuje išspausdintas leidinys *Duae epistolae* („Du laišakai“ – Mikalojaus Radvilos Juodojo atsakymas į popiežiaus

Deltuvos parapijos Biblija

nuncijaus Aloyzijaus Lippomano laišką) bei kiti dokumentai, susiję su diplomatine Mikalojaus Radvilos Juodojo veikla, to meto istorinėmis realijomis. Itin vertingi Mikalojaus Radvilos Juodojo ir jo artimųjų portretai iš senojo Radvilų giminės portretų albumo, taip pat pilių ir miestų vaizdai. Lankytojų reformatų dėmesį turėjo atkreipti Vilniaus Sinodo archyvo ekslibris, Deltuvos parapijos Biblija (Bresto Biblija) ir kiti su reformatų praeitimi susiję dokumentai, leidiniai.

„V.r.ž.“ inf.

A.A.

Žmogus pražysta kaip gėlė ir nuvysta, praskuba tarsi šešėlis ir nesustoja...
(Job 14,1–2)

*Nuoširdžiai užjaučiame kaunietę reformatę,
Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Filosofijos katedros vedėją,
doc. dr. JURGĄ JONUTYTĘ, mirus mylimam TĖVELIUI.*

Kauno ev. reformatų parapija

Sausio 18–24 d. – Krikščionių vienybės savaitė

2015 metų Krikščionių vienybės savaitės moto skambėjo taip: *Jėzus ją paprašė: Duok man gerti* (Jn 4, 7). Šiai progai buvo skirta daug renginių įvairiose Lietuvos bažnyčiose, kurių svarbiausia intencija – malda už krikščionių dvasinę vienybę.

Tikėjimo vienybės negalime pasiekti kūniškomis, politinėmis ar institucinėmis priemonėmis. Tai duota iš dangaus, kai tikinčiųjų širdys gręžiasi link Dievo ir artimo. Tada pradedame gyventi ne egoistiškai ar varžydamiesi tarpusavyje, bet besąlygiškai mylėdami kitus, kaip ir Kristus mus myli.

Šiauliuose Krikščionių vienybės savaitei skirtos ekumeninės pamaldos vyko Laisvųjų krikščionių bažnyčioje, Ginkūnų dvare.

Vilniuje *Tikėjimo žodžio* bažnyčios patalpose vykusiose pamaldose dalyvavo, be šeiminių „Tikėjimo žodžio“ bažnyčios pastorių Dariaus Širvio ir Andriaus Bernoto, svečiai iš įvairių evangelinių bendruomenių: ev. reformatų gen. superintendentas kun. Tomas Šernas ir kun. Raimondas Stankevičius, ev. liuteronų kun. Ričardas Dokšas, Vilniaus krikščionių bendruomenės „Biblijos kelias“ vyriausiasis pastorius Anatolij Dmitruk, Evangelinio tikėjimo krikščionių sąjungos vyskupas Rimantas Kupstys, Vilniaus „Malonės“ baptistų bažnyčios diakonas Robertas Peteraitis, Vilniaus Laisvųjų krikščionių bažnyčios pastorius Artūras Rulinskas ir kt.

R. katalikų **Šv. Kazimiero bažnyčioje** pamaldose dalyvavo trijų Bažnyčių vyskupai: R. katalikų arkivyskupas Gintaras Grušas, liuteronų vyskupas Mindaugas Sabutis bei ortodoksų vyskupas Inokentijus. Evangelikų reformatų gen. superintendentui kun. Tomui Šernui patekti į bažnyčią sutrukdė nepatogūs, nepritaikyti neįgaliesiems laiptai, todėl reformatams atstovavo Sinodo lektorius Vaidotas Ickys.

Klaipėdoje ekumeninėms pamaldoms tikintieji buvo gausiai susirinkę R. katalikų Pranciškaus Asyžiečio

Ekumeninės pamaldos Klaipėdoje

bažnyčioje, kur kartu meldėsi, klausėsi liuteronų parapijos klebono kun. Reincholdo Moro ir brolio Benedikto pamokslų.

Kaune Maldų už krikščionių vienybę savaitės pamaldos vyko paminklinėje Kristaus Prisikėlimo bažnyčioje, kur tikinčiuosius suvienijo Dievo Žodis ir širdis sujungė bendras Tikėjimo išpažinimas bei paties Jėzaus išmokyta malda „Tėve mūsų“.

Panevėžio miesto dailės galerijoje pasaulinei Maldų už krikš-

čionių vienybę savaitei paminėti buvo atidaryta ekumeninė Lietuvos dailininkų kūrybos paroda „Per Jį, su Juo ir Jame“. Šia paroda siekiame išeiti už bažnyčios ir bendruomenės ribų, parodant, kad tikinčio žmogaus gyvenimas nėra uždaras bei nuobodus, griauinant davatkišką tikinčiojo stereotipą, vis dar egzistuojantį tam tikroje visuomenės dalyje, – sakė vienas iš parodos kuratorių, „Krikščioniško pilietinio veikimo forumo“ narys Žilvinas Škulevičius.

nukelta į 14 p. ►

Ekumeninės pamaldos Panevėžyje

Reformatų parko sutvarkymo projekto pristatymas

Vasario 6 dieną Vilniaus miesto savivaldybė pristatė projektus, kaip planuojama sutvarkyti Vilniaus Misionierių sodą, Reformatų parką, Rasų kapines, Pasaulio teisuolių parką ir kitas viešąsias miesto erdves.

„Bernardinų sodas tebuvo pradžia – suplanavome ir sutvarkysime viešąsias erdves ne tik miesto centre, bet ir rajonuose.

Atgijusiais istoriniais miesto par-

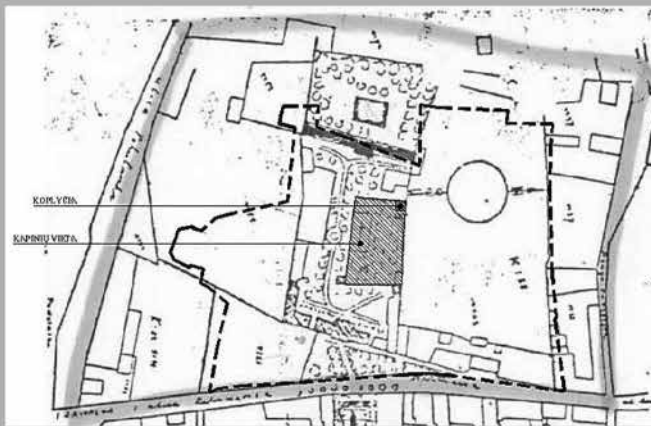
kais galės didžiuotis kiekvienas vilnietis. Mūsų miestui reikia daugiau rekreacinių, kultūringo laisvalaikio erdvių gamtoje“, – sakė Vilniaus meras A. Zuokas.

Sumanyta pakeisti ir dabartinį Reformatų parko įvaizdį. Projektą pristatė jo autorė Jurga Silvija Večerskytė-Šimeliūnė. „Sovietiniais metais čia buvo išgriautos Reformatų kapinės ir jų vietoje pastatyta ideologinė tarybinius partizanus vaizduojanti kompozicija. Reformatų sodai turėtų tapti pagarbos ir atminimo Reformacijos švietimo ir kultūros judėjimui išraiška. Projekte siūloma harmoningai susieti istorinį ir esamą kraštovaizdį, atkurti natūralų šlaito ir terasos reljefą, saugią ir maksimaliai žmonių su negalia reikmėms pritaikytą viešąją erdvę,“ – Reformatų parko sutvarkymo idėjomis dalinosi J. S. Večerskytė-Šimeliūnė.

REFORMATŲ TERITORIJA ISTORINĖJE IKONOGRAFIJOJE

Planas 1871 m.

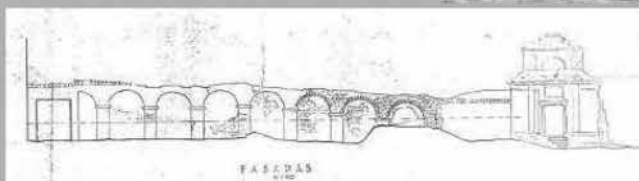

Planas 1908 m.

Tvoros ir koplyčios apmatavimai
1982 m.

Sinodo pastatas XX a. pr.

Savivaldybės atstovai džiaugėsi, jog ev. reformatų bendruomenės nariai yra vieni iš aktyviausių miestiečių, teikiant savo idėjas, kaip geriau būtų galima rekonstruoti Reformatų parką.

Miesto viešųjų erdvių pristatymo projekte dalyvavo šios bendruomenės nariai ir kiti besidomintys. Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos pirmininkas ir ev. reformatų parapijos narys Donatas Balčiauskas padėjo savivaldybės atstovams už išsamiai pristatytą Reformatų parko projektą. „Šio sodo sutvarkymo idėja yra sveikintina. Norėtume, jog šioje istorinėje erdvėje rastų savo vietą paminklas, skirtas Lietuvos raštijos ir Reformacijos pradininkams. Dar 1996 metais draugijos nariai Reformatų skvere atidengė paminklinį akmenį, skirtą Lietuvos Reformacijos pradininkams.

Reformacija Lietuvai davė labai daug. Su ja prasidėjo renesansas, vystėsi kultūra ir raštas. Taip pat šiomis dienomis minime Mikalojaus Radvilo Juodojo 500 – asias gimimo metines, kuris buvo aktyvus Reformacijos pradininkas Lietuvoje. Vilniuje labai trūksta paminklo skirto Lietuvos raštijos ir Reformacijos pradininkams. Jis džiugintų miestiečius, turistus ir skatintų domėtis Lietuvos istorija, – teigė D. Balčiauskas. Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos pirmininkas D. Balčiauskas patikino, jog draugija prisidės prie parko sutvarkymo finansiškai.

Savivaldybės atstovų teigimu, Reformatų parkas iš visų pristatytų viešųjų erdvių sutvarkymo projektų yra labiausiai pajudėjęs. Techninį projektą remia ir padeda įgyvendinti „Eikos“ įmonė.

Didžiąją dalį reikalingų lėšų miesto parkams atgaivinti planuojama gauti iš ES struktūrinių fondų, jau ruošiamasi rengti paraiškas.

**Viktorijos Liauškaitės ir
Vilniaus savivaldybės
informacija**
Nuotraukos Vilniaus savivaldybės

Turiningas paskutinis sekmadienis po Trijų Išminčių Panevėžyje

Sausio 25 d. kai kurių Panevėžio miesto krikščioniškų bendruomenių dvasininkai ir tikintieji rinkosi į ekumenines pamaldas, kurios šiais metais vyko Romos katalikų Švč. Trejybės bažnyčioje. Pamaldų liturgijai vadovavo R. katalikų Panevėžio vyskupijos kancleris kunigas Saulius Černiauskas.

Pamaldų pažioje choras „Tolmėja“ sugiedojo giesmę „Nakties tyloje“, o Švč. Trejybės bažnyčios šlovintojai atliko giesmę „Tik Kristuje“. Visus susirinkusius nuoširdžiai sveikino Švč. Trejybės bažnyčios kunigas Rimantas Kaunietis. Girdėjome keletą skaitinių iš Šventojo Rašto, kuriuos skaitė dvasininkai, o parapijų jaunieji skaitovai sakė meldimus. Tai suteikė pamaldoms daugiau nuoširdumo, kaip ir choro „Tolmėja“, solistės Reginos Juškienės bei Švč. Trejybės bažnyčios šlovintojų atliekamos giesmės, prisidėjusios prie šventiškos ir malonios nuotaikos ir Jėzaus Kristaus pagerbimo bei krikščionių vienybės.

Homiliją sakė Stačiatikių bažnyčios dvasininkas Tėvas Aleksejus Smirnovas. Darniai kartojome bendrą visoms krikščioniškoms bažnyčioms tikėjimo išpažinimą „Tikiu vieną Dievą“ ir giedojome maldą „Tėve mūsų“, linkėjome vieni kitiems ramybės. Ekumenines pamaldas baigėme

giesme „Esam dvasioje viena“.

Po ekumeninių pamaldų reformatai skubėjo į savo pamaldas, kurios buvo laikomos su Viešpaties Vakarinės sakramento. Pamokantį, nuoširdų, gyvenime dar labiau verčiantį įsigilinti į Biblijos tiesas pamokslą sakė parapijos administratorius kunigas Raimondas Stankevičius.

Kunigas aiškino tiesas pagal šiam sekmadieniui skirtas eilutes iš Biblijos, N. Testamento: *Nesikraukite lobių žemėje, kur kandys ir rūdys ėda, kur vagys įsilaužia ir vagia. Verčiau kraukitės lobį danguje, kur nei kandys, nei rūdys neėda, kur vagys neįsilaužia ir nevagia, nes kur tavo lobis, ten ir tavo širdis* (Mato 6,19 – 21).

Kun. Raimondui Stankevičiui tas sekmadienis buvo labai nuodarus – ir prieš ekumenines pamaldas, ir po parapijos pamaldų dar teko aplankyti keletą parapijiečių šeimų.

P. Griciūnienė
Nuotrauka autorės

I N F O R M A C I J A

2015 m. sausio pabaigoje pirmą kartą su oficialiu vizitu Baltijos šalyse viešėjo Pasaulio liuteronų sąjungos prezidentas, Evangelikų liuteronų Bažnyčios Jordanijoje ir Šventojoje Žemėje vadovas, vyskupas dr. Munibu Younanas ir jį lydinti Europos regiono koordinatorė kun. dr. Eva Sybille Vogel Mfato. Vizitą aukštasis svečias pradėjo apsilankydamas Vilniaus ev. liuteronų parapijoje, dalyvavo pamaldose, susitiko su Lietuvos Respublikos Prezidente Dalia Grybauskaite, Lietuvos R. Katalikų Bažnyčios ir Ortodoksų Bažnyčios vadovais. Šiuos susitikimus įamžino TV laidos evangelikams „Kelias“ operatoriai, filmuota medžiaga buvo rodoma vasario 14 ir vasario 28 dienomis per TV Kultūros kanalą.

Vyskupas dr. Munibu Younanas yra dvyliktasis Pasaulio liuteronų

sąjungos prezidentas. Turėdamas Jungtinių Tautų Paramos ir darbo agentūros pabėgėlio statusą, jis aktyviai dalyvauja tarpreliginiuose ir ekumeniniuose santykiuose Artimųjų Rytų regione ir tarptautiniu mastu, yra vienas iš ekumeninės pagalbos programos Palestinei ir Izraeliui įkūrėjų, nuo 1985 metų aktyvus Artimųjų Rytų Bažnyčių Tarybos narys.

Vasario 5 d. LMA Vrublevskių bibliotekoje atidaryta paroda „Meilės Tėvynei vestas: Mikalojus Radvila Juodasis (1515–1565)“, skirta garsaus Lietuvos valstybės kūrėjo ir gynėjo Mikalojaus Radvilos Juodojo 500 metų jubiliejui paminėti.

Vasario 6 d. Vilniaus miesto savivaldybėje buvo pristatytas projektas, kaip planuojama pakeisti, sutvarkyti dabartinį Reformatų skverą. Projektą pristatė jo autorė Jurga Silvija Večerskytė-Šimeliūnė.

Vasario 15-osios vakare Vilniaus ev. reformatų bažnyčioje vyko šventinės Valstybės atkūrimo dienos paminėti skirtos pamaldos. Iškilmingas pamaldas laikė gen. superintendentas kun. Tomas Šernas ir Vilniaus parapijos klebonas kun. Raimondas

Stankevičius. Taip pat minėjime dalyvavo nemažai garbingų svečių, giedojo Vilniaus reformatų choras „Giesmė“, vadovaujamas Janinos Pamarnackienės.

Vasario 20 d. Vilniaus ev. liuteronų parapijos salėje vyko susitikimas su buvusiu liuteronų parapijos nariu, pastaraisiais metais gyvenančiu Čekijoje ir dėstančiu Brno Masaryko universitete, dr. Vaidu Šeferiu ir jo naujosios monografijos „Kristijono Donelaičio Metų rišlumas“ pristatymas. Susitikime taip pat dalyvavo VU prof. dr. Dainora Pociūtė-Abukevičienė, Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos pirmininkas Donatas Balčiauskas ir pavaduotojas Vytautas Gocentas, renginį vedė Draugijos tarybos narys ir „Lietuvos evangelikų kelio“ redaktorius Kęstutis Pulokas bei kt.

◀ atkelta iš 11 p.

Ekumeninėms pamaldoms panevėžiečiai rinkosi Švč. Trejybės bažnyčioje. Pamaldas parengė nacionalinė Bažnyčių taryba, joms vadovavo Panevėžio vyskupijos kurijos kancleris kun. Saulius Černiauskas, dalyvavo ir kartu meldėsi Ortodoksų bažnyčios protopresbiteris tėvas Aleksejus Smirnovas, ev. liuteronų kun. Arvydas Malinauskas, ev. reformatų kun. Raimondas Stankevičius ir R. katalikų kunigai kan. Juozas Kuodis, Rimantas Kaunietis, atstovaujantys Panevėžio Švč. Trejybės bažnyčiai. Jungtinei metodistų bažnyčiai atstovavo bendruomenės pirmininkė Regina Juškienė. Giedojo vokalinis ansamblis „Tolmėja“ (vad. Irena Jankauskienė) ir jungtinė Panevėžio Švč. Trejybės bei „Panevėžio Vynuogyno“ bendruomenės šlovini-
mo grupė (vad. Asta Žagelienė).

Biržuose, kaip visada, Krikščionių vienybės pamaldos vyko visuose visų krikščioniškų konfesijų maldos namuose, tik savaitė vėliau nei kitose Lietuvos bažnyčiose.

Tradiciškai Ekumeninė maldų savaitė prasideda Reformatų bažnyčioje. Pamokslą apie Biržuose stipriai veikiančią bičiulišką ekumeninę dvasią pasakė naujasis Biržų Jungtinės metodistų bažnyčios kun. Giedrius Jablonskis.

Maldų savaitė Biržuose pabaigta Romos katalikų Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje. Kitomis savaitės dienomis kas vakarą biržiečiai rinkosi tai į Liuteronų bažnyčią, tai meldėsi Jungtinėje metodistų ar Sekmininkų bažnyčiose. Visų konfesijų tikintieji po ekumeninių pamaldų bendravo, draugavo su meile suruoštosie agapės ir planavo kitus bendrus renginius.

Romos Šv. Pauliaus bazilikoje, pranešė Vatikano radijas, tradicinę maldų už krikščionių vienybę savaitę popiežius Pranciškus šiais metais užbaigė sausio 25-ąją – apaštalo šv. Pauliaus atsivertimo minėjimo dieną vakaro pamaldomis, kuriose dalyvavo katalikai ir kitų konfesijų atstovai, tarp jų Konstantinopolio patriarchato atstovas metropolitas Gennadius (Gennadios) ir Kenterberio arkivyskupo atstovas anglikonų kunigas David Moxon.

Šia proga sakytoje homilijoje popiežius komentavo evangelisto Jono pasakojimą apie Jėzaus susitikimą su samariete prie šulinio. Iš šios Evangelijos vietos paimta ir šiųmetės Maldų už krikščionių vienybę savaitės tema: „Duok man gerti“.

„V.r.ž.“ inf.

JAUNIMO FESTIVALIS VENGRIJOJE

Kviečiame prisijungti prie jaunimo festivalio, liepos 21–25 dienomis, Tata mieste, Vengrijoje. Šis festivalis – tai puiki galimybė 18–26 metų žmonėms susipažinti ne tik su Vengrijos evangelikais reformatais, bet ir su tikėjimo broliais ir seserimis iš kitų šalių. Dalyvių skaičius auga kasmet. Festivalis pasižymi turtinga programa, kurioje muzikos grupių pasirodymai, seminarai, diskusijos mažose grupėse, įvairių organizacijų prisistatymai, pažintinės ekskursijos ir, žinoma, bendravimas bei naujos pažintys su bendraminčiais.

Šių metų tema „Pasitikėjimas“. Ieškosime atsakymų į klausimą, kas yra pasitikėjimas? Kodėl yra sunku pasitikėti? Kaip galime tai padaryti? Svarstysime apie pasitikėjimo stebuklą, kuris išlieka net susidūrus su sunkumais. „Jei mūsų Dievas, kuriam tarnaujame, gali mus išgelbėti iš ugnimi plieskiančios krosnies ir tavo rankos, karaliau, teišgelbsti. Bet jeigu ne, karaliau, tebūna tau žinoma, kad mes tavo dievams netarnausime ir aukso statulos, kurią tu pastatei, negarbinsime“ /Dan 3, 17–18/.

Festivalio kaina 100 EUR, kuri padengia maitinimo, apgyvendinimo, transporto išlaidas festivalio metu. Kelionės kaina į Vengriją nėra įskaičiuota.

Norintys gauti papildomos informacijos arba užsiregistruoti kelionei turėtų kreiptis telefonu +37062516768 arba elektroniniu paštu: ingakris@gmail.com. Registracija vyks iki kovo 27 d.

www.ref.lt

Tata miestas Vengrijoje

Kauno pirmosios...

Prasidėjus Sąjūdžio judėjimui, visoje Lietuvoje kilo tautinio ir religinio atgimimo banga, žadanti laukiamų pokyčių. 1988 metų rudenį kauniečiai reformatai ėmė burtis į parapiją.

1989 m. rugsėjo 24 d., sekmadienį, per spaudą Kauno reformatai buvo sukviesi pamaldoms į liuteronų atgautą Šv. Trejybės bažnyčią.

O po pusmečio, 1990 metų vasario 25 d., kunigas Julius Norvila, neprarasdamas vilties, pakvietė kauniečius pasimelsti prie reformatams uždarytų Kauno reformatų bažnyčios durų E. Ožeškienės gatvėje.

„V.r.ž.“inf.

Nuotraukoje kauniečiai 1990 m. vasario 25 d. prie reformatų bažnyčios

Alfredas Naktinis

Tėviškėlė

Aš myliu tėviškėlę,
Jos klonius ir laukus,
Brangiausią gimtą žemę,
Kuri augino mus.

Beržai prie kelio šlama,
Banguoja ežerai.
Bitelės pilkos dūzgia
Ir gieda vyturiai.

Sraunus upelis teka
Prie tėviškės namų.
Po langu žydi gėlės,
Aplink tylu, ramu.

Vienintelę Tėvynę
Aš žemėje turiu.
Aukščiausiojo malonėj
Laimingas gyvenu.

2014-02-14

Sveikiname

Lietuvos televizijos žurnalistę, redaktorę,
TV laidos evangelikams „Kelias“ autorę
INĄ DRĄSUTIENĘ
75-erių metų Jubiliejaus proga.

Vilniaus ev. reformatų parapijos seniūnų taryba

Sveikiname

Vilniaus ev. reformatų parapijos narę,
buvusią reformatų choro „Giesmė“
vedančiąją soprano
ALINĄ STUNGURIENĘ
85-erių metų sukakties proga,
linkėdami Viešpaties palaimos ir globos
Jai ir artimiesiems.

Vilniaus ev. reformatų parapijos seniūnų taryba

Sveikiname

Nuotrauka Gintaro Šupario

teatro ir kino režisierių
ANTANĄ GLUSKINĄ,
ne kartą gražiai įamžinusį
Vilniaus ev. reformatų šventes
ir kitas džiaugsmingas akimirkas,
asmeninės sukakties proga.

„Vilniaus reformatų žinių“ leidėjai

Leidinio spaudos rėmėjas

Birbynių g. 4a, LT-02121, Vilnius
tel.: +370 5 2627585
mob.tel.: +370 655 24403
Linksmoji g.5, LT-02041, Vilnius
tel.: +370 5 2639004
mob.tel.: +370 652 11944
www.klion.lt

LAIDA EVANGELIKAMS
„KELIAS“

Per „LRT Kultūra“ –
kas antrą šeštadienį
10.15 val.

kartojama
per tą patį kanalą
kitą šeštadienį 10.15 val.

Laiškus redakcijai galite rašyti:

Pylimo 20-13, Vilnius,
Vilniaus ev. reformatų parapijos raštinė,
el.paštas: dalija@mail.lt

Parengė Dalija Gudliauskienė,
tel. 8 685 74 951

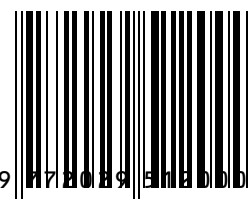
Redagavo, spausdino

Raimondas Natka,
Danutė Kavaliauskienė,
Damian Finer

Leidėjas:

Vilniaus ev. reformatų parapija
Tiražas 100 egz.

Leidėjai straipsnius taiso ir trumpina
savo nuožiūra

Laikraštis platinamas už auką.
Leidžiamas tik iš surinktų aukų.